

Skog & Ekonomi

NYHETER FRÅN DANSKE BANK

”

Intresset för att köpa klimatkompensation i svensk skog är jättestort”

Christoffer Bonde, VD på CCC

Lagret av trävaror ökar snabbt och priserna sjunker

Från skyhöga prisnivåer har vändningen i efterfrågan gått fort under hösten. Prisfallet är störst på sämre kvaliteter och fura i udda marknader. Bättre kvaliteter och konstruktionsvirke står sig bättre, för tillfället i alla fall. Även om det svajar på marknaden så står vi fast vid vår långsiktiga prognos om en fortsatt, strukturell ökning i trävarukonsumtionen. När nuvarande prisfall bottenar tror vi att prisnivån ligger betydligt högre än vid starten på Coronaboomen och kanske även högre än senaste konjunkturtoppen 2018. Marknaden har vant sig vid att trä inte längre är en enkel och billig produkt. Läs mer på sidan 7.

Placering i ungskogsfastigheter hetare än någonsin

Under de senaste sju åren har priset på ungskogsdominerade fastigheter ökat med hela 75 %. Samtidigt har priset på virkesrika fastigheter med äldre skog ökat endast 25 %. Med stöd av statistik från Ludvig & Co har vi, i en unik studie, analyserat skillnaden i fastigheternas prisutveckling. Tron på den långa låga räntan har tydligt trängt ned ordentligt i skogsfastighetsmarknaden. Läs analysen och tipsen på sidan 11.

Har kolet i skogen något värde?

Medan priserna på fossil energi skenar så har också värdet på utsläppsrätter och klimatkompensation farit i taket. Marknaden för skogsägare att sälja kollagringkrediter är precis i startgroparna. Samtidigt genererar de nordiska, börsnoterade skogsbolagen en CO₂-lagring om över 80 miljoner ton årligen genom substitutionseffekt och sparad tillväxt i skogen. Vad kan detta vara värt? Parallellt öppnas möjligheten att fånga in och lagra biogen koldioxid från skogsindustrin och värmeverken. Det skulle bli som att driva klimateffekten baklänges. Läs hela temaartikeln på sidan 2.

2 Temaartikel:

- Kolkrediter för skogsägare = sant!
- Vem äger värdet på CO₂-inlagringen?
- Bio-CCS en möjlighet för skogsindustrin

6 Massamarknaden

- Massamarknaden vänder ned

7 Trävarumarknaden

- Ökande lager ger prisfall på trävaror

8 Timmer & Massaved

- Gott om timmer och massaved
- Några sågar står över julen

9 Råd till skogsägarna

- Bra läge för slutavverkning om priserna håller

10 Kända profiler ger sin syn på virkesmarknaden

- Andreas Jonasson, Södra Wood "Är det någon gång vi har råd att stå så är det nu!"

11 Fastighetsmarknaden

- Fortsatt glödhet höst på fastighetsmarknaden

13 Ränta & Valuta

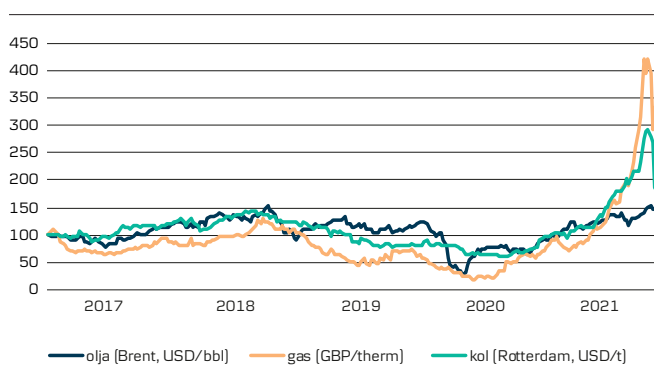
- Temporär inflation eller ej?

Här kommer ett nytt nummer av nyhetsbrevet Skog & Ekonomi där vi serverar aktuell information från kända aktörer inom näringen, ger handfasta tips till dig som skogsägare och presenterar en ekonomisk analys av läget för skog och skogsprodukter. För dig som ännu inte är prenumerant, anmäl dig på www.danskebank.se/skog-och-lantbruk

Temaartikel: Vad är priset på koldioxid?

Samtidigt som de fossila energipriserna fullkomligt exploderar, se figur 1, så har det under senare år blivit allt tydligare att koldioxid (CO₂) har ett pris både som kostnad för utsläpparen och som potentiell intäkt för den som kan öka inlagringen.

Figur 1. Energipriser (Index januari 2017=100).

Källa: FactSet

Till att börja med försöker vi skapa lite reda i denna djungel av olika prissättningsmodeller för koldioxid. Den grundläggande principen bakom dessa avgifter/skatter är att kostnaden för utsläpp av koldioxid i form av framtida klimatförändringar skall åläggas den aktivitet som genererar utsläppen. 2018 fick amerikanen Robert Nordhaus Nobelpriset i ekonomi för sin forskning kring prissättning av koldioxidutsläpp. Det han kallar Social Cost of Carbon (SCC) är nuvärdet av framtida negativa effekter av klimatförändringar som utsläppen beräknas orsaka. Metoden är svåränvänd då små ändringar i antaganden, i allt från kostnaden för framtida klimatförändringar till diskontingsränta, leder till stora skillnader i utfall. Olika beräkningar har kommit fram till SCC på allt mellan \$13 till \$2387 per ton CO₂. Världsbanken rekommenderar ett pris på mellan \$40-80 per ton CO₂ om man ska nå Paris-målet om en global temperatörökning om max 2 C.¹

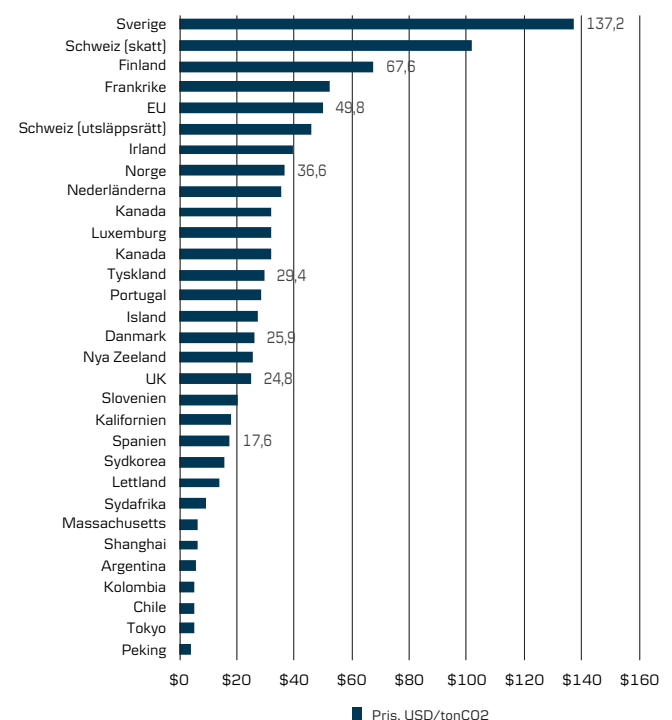
Ett lapptäcke av priser på koldioxidutsläpp

När vi studerar de priser som faktiskt etablerats i marknaden finner vi ett lapptäcke av nivåer och prismodeller. I början av 2021 fanns det i världens olika länder och regioner hela 64 olika prismodeller för CO₂-utsläppsom. Tillsammans omfattade de 21,5% av alla utsläpp på jorden. Detta var dock en ökning från 15,1% året innan, då Kina startade ett begränsat system för prissättning av utsläpp. Under 2020 var de totala

intäkterna från alla dessa prismekanismer (dvs skatter) \$53 miljarder. Majoriteten av världens länder ligger dock långt under den rekommenderade nivån på \$40-80, se figur 2.

De två vanligaste prissättningsmodellerna är rena skattesystem och utsläppsrätter. Bägge kan dock översättas till ett pris per ton CO₂. Sverige utmärker sig som det land i världen som ligger absolut högst, med ett pris (skatt) motsvarande \$137 per ton CO₂, att jämföra med våra nordiska grannländer där priserna ligger på \$68 i Finland, \$37 i Norge och \$26 i Danmark.

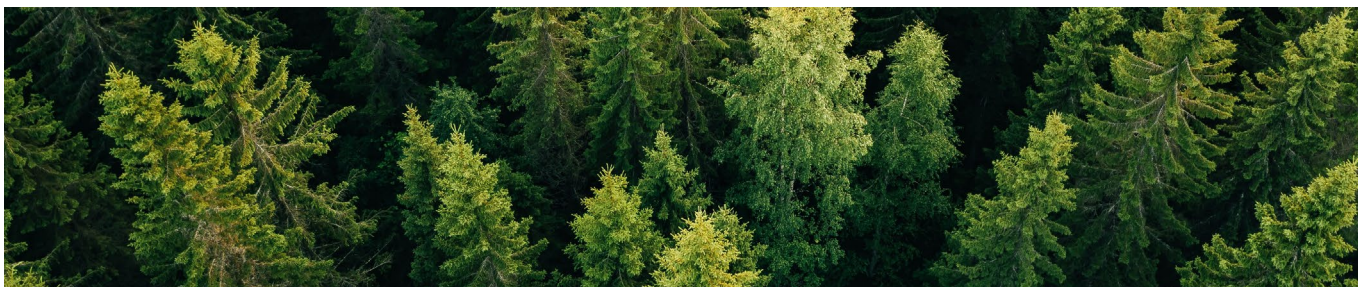
Figur 2. Pris för CO₂-utsläpp i olika delar av världen april 2021.

Källa: Världsbanken

USA beslutade i februari i år att man skulle införa ett nationellt pris på \$51 per ton CO₂ (oklart för vilka utsläpp och från när). EU har ett utsläppsrättsystem där stora industrier tilldelas en viss mängd utsläppsrätter och sedan måste betala för ytterligare utsläpp. Dessa ETS har ökat kraftigt i pris under 2021 och låg senast på ca EUR64 per ton, se figur 3.

¹ Report of the High-Level Commission on Carbon Prices; Carbon Pricing Leadership Coalition, May 2017. CarbonPricing_EnglishSummary.pdf (squarespace.com)

Figur 3. Utsläppsrätter, ETS pris, EUR för att släppa ut ett ton CO₂

Källa: Bloomberg, ETS=EU Emission Trading System

En faktor som är viktigt att beakta när man jämför system och priser är hur stor andel av utsläppen som priserna omfattar. Ett högt pris blir mindre relevant om det endast omfattar en liten del av utsläppen. Medianen för de skattebaserade system som vi undersökte ligger på 34% av landets utsläpp. Enligt Världsbanken så omfattar Sveriges skattesystem 40% av de nationella utsläppen.

Vem äger värdet på CO₂-inlagringen – EU, Sverige eller skogsägaren?

Helt tydligt är att koldioxid har ett pris och att det priset stiger. EUs mål vad gäller minskade utsläpp innebär att priserna på EUs utsläppsrätter (ETS) ökat dramatiskt under bara det senaste året. EU driver även på vad gäller mål för hur mycket olika medlemsstater ska öka kolsänkan i sina skogar. Det förslag, enligt LULUCF, som ligger för tillfället är att Sverige fram till 2030 ska öka inbindningen av koldioxid i skog och mark med ca 11 miljoner ton eller ca 30 % jämfört nuvarande inlagring. I princip hela denna summa kommer att falla på skogen¹. Då uppstår den intressanta frågan – om EU tar betalt för industrier att släppa ut CO₂, borde inte EU då också betala för att skogsägare ska öka inbindningen av CO₂?

Kommer aktiemarknaden att värdera kolinbindningen?

Ser vi till de stora nordiska skogsbolagen och deras publicerade data för hur mycket koldioxid deras skogar binder varje år, netto efter avverkning, finner vi följande siffror. Givet att SCAs skogar under ett normalt år (2019) binder drygt 5 miljoner ton CO₂ och att EU betalar ett pris i nivå med utsläppsrätterna på ca \$50 per ton. I så fall skulle SCA ha en intäkt före skatt om nästan 2,4 miljarder kronor per år från koldioxidlagring. Det kan jämföras med ett rörelseresultat före skatt förra året om 2,8 miljarder kronor och 3,6 miljarder kronor 2019. Ett betydande

tillskott alltså. Hur skulle aktiemarknaden värdera denna sortens intäktström? Om vi utgår från att marknaden skulle se det som en riskabel intäkt med relativt låg tillväxt och därför värdera den till 10 gånger effekten på årsvinsten. Då skulle det ändå ge en kurseffekt på 19% jämfört med idag. Gör man samma räkneövning på Holmen (2020) skulle det ge en effekt före skatt om 620 miljoner kronor och med samma resonemang en kurseffekt om 7%. Observera att detta enbart är en räkneövning för att förtydliga koldioxidens värde och får absolut inte ses om en prognos eller rekommendation. Vi vill med detta illustrera vikten av att sätta ett pris på kolinlagringen och idén om att utsläpp och inbindning bör behandlas likvärdigt. Det är trots allt nettot som räknas.

Kolkrediter för privata markägare = sant!

För den private skogsägaren skapas det nu möjligheter att sälja så kallade kolkrediter (coal credits) till företag som vill klimatkompensera sin verksamhet. Principen bygger på att markägaren förbinder sig att bygga ett större virkesförråd genom att t.ex. avstå från att avverka en del av den årliga tillväxten, alternativt plantera ny skog på nedlagd åkermark eller att öka skogstillväxten genom att gödsla. Detta är en marknad precis i sin linda och den kommer säkert att både förändras och utvecklas. Men redan nu finns det några företag som håller på att bygga upp handelsplatser för kolkrediter ämnade för svensk skog. CCC - Carbon Capture Company är det företag som vi upplever har kommit längst men företag som Forest Solution, Eken Finans, med flera arbetar också med kolkrediter.

Christoffer Bonde, VD på CCC

Intresset för köpa klimatkompensation i svensk skog är jättestort och vi gör nu de första utbetalningarna till markägare som tecknat avtal med oss. Våra ledord är lokal

klimatkompensation i Europeisk skog som är spårbar, varaktig och tydligt kvantifierbar. Vi har tre certifikat som bygger antingen på ökad kolinlagring i befintlig skog genom överhållning eller genom tillväxtfrämjande åtgärder samt ett för återbeskogning av nedlagd åkermark. Priset sätts på en marknad där köpare och säljare möts.

CCC köper nu certifikat från skogsägaren som ger 50 - 100 kr per ton CO₂e där 1 kubikmeter ger 1,388 ton CO₂.

¹ Läs Skog & Ekonomi nr 3 2021

Kraven ökar hos CO₂-köparna

Köparna av kolkrediter eller klimatkompensation ställer allt högre krav på hur själva kolinlagringen definieras. En stor aktör i sammanhanget är ICA-gruppen med ett ambitiöst miljö- och klimatarbete. ICA beskriver klimatkompensationen:

"Alla projekt är tredjepartscertifierade av minst två olika oberoende standarder. För oss har det varit viktigt att hitta projekt som vi är säkra på är additionella, det vill säga att de inte hade hänt utan vårt och andras bidrag genom klimatkompensation, att vi kan vara trygga i att den beräknade klimatnyttan uppstår, och att projekten inkluderar lokala samhällen och bidrar positivt även till andra aspekter av hållbar utveckling."

Just additionaliteten kommer sannolikt att vara en knäckfråga vid försäljning av kolkrediter i svensk skog. Det gäller att tydligt visa att det är just ersättningen för kolkrediten som gör att skogsägaren exempelvis minskar avverknings, förlänger omloppstiden eller gödslar och att detta inte hade hänt utan kolkrediten.

Bio-CCS en möjlighet för skogssektorn att ytterligare öka klimatnyttan

De flesta har säkert hört talas om CCS (Carbon Capture and Storage) där raffinaderier, betongindustrier och andra stora

fossilutsläppare skall samla in koldioxiden vid fabrikk skorstenen, omvandla den till flytande form och sedan transportera den för "evig" lagring i berggrunden. Tekniken ses som ett komplement till utsläppsminskning men får ofta kritik då man menar att den kan hämma arbetet att minska fossilanvändningen och att man kan "köpa sig fri" från förändring. Här kommer BioCCS in i bilden där man istället för fossil CO₂ samlar in biogen CO₂ som kommer från förbränning av biobaserade produkter som exempelvis ved. Med denna modell minskar man CO₂-halten i atmosfären och vevar därmed tillbaka klimatförändringen. Enligt FN:s klimapanel IPCC så kan man inte uppnå målet om 1,5 graders uppvärmning utan den här typen av så kallade negativa utsläpp. Här skulle skogsindustrin kunna få ytterligare en viktig roll för att motverka klimatförändringen.

Då BioCCS-tekniken är dyr och kräver storskaliga anläggningar med koncentrerade, biogena CO₂-utsläpp, allra helst med närhet till hamn så kommer den inte att kunna användas på så många ställen i Sverige. Det är egentligen värmeverk och skogsindustri som har dessa förutsättningar. Vi har sammanställt de enheter som har den största koncentrationen av biogena utsläpp. Av de 26 största anläggningarna, över 300 000 ton, är 19 skogsindustrier, se tabell 1.

Tabell 1. Lista över sveriges källor för biogen CO₂, 2019.

Anläggning	Utsläpp till luft (kg)	Kommun	Företag	Läge/hamn
SCA Östrands massafabrik	1 896 665 811	Timrå	SCA	Hamn
Södra Cell Mönsterås	1 893 541 000	Mönsterås	Södra	Hamn
Södra Cell Värö	1 715 025 000	Varberg	Södra	Hamn
Husums fabriker	1 194 000 000	Örnsköldsvik	Metsä Board	Hamn
Gruvöns bruk	1 173 000 000	Grums	BillerudKorsnäs	Hamn
Skutskärs Bruk	1 155 584 000	Älvkarleby	Stora Enso	Hamn
Smurfit Kappa Piteå	1 084 878 000	Piteå	Smurfit Kappa	Hamn
Södra Cell Mörrum	1 066 512 000	Karlshamn	Södra	Hamn
BillerudKorsnäs Skärblacka Bruk	990 700 000	Norrköping	BillerudKorsnäs	Hamn
Skoghalls Bruk	970 860 870	Hammarö	Stora Enso	Hamn
VÄRTAVERKET	923 089 073	Stockholm	Stockholm Exergy	Hamn
BillerudKorsnäs Karlsborgs	853 317 000	Kalix	BillerudKorsnäs	Hamn
STORA ENSO Nymölla	784 323 000	Bromölla	Stora Enso	Hamn
BillerudKorsnäs Frövi	704 298 430	Lindesberg	BillerudKorsnäs	Hamn
SCA Munksunds pappersbruk	680 116 000	Piteå	SCA	Hamn
Igelsta kraftvärmeverk	653 088 138	Södertälje	SöderEnergi AB	Hamn
Mondi Dynäs AB	626 799 000	Kramfors	Mondi	Hamn
Västerås kraftvärmeverk	540 016 620	Västerås	Mälarenergi AB	
Domsjö	519 350 017	Örnsköldsvik	Domsjö Fabriker AB	Hamn
Bäckhammars Bruk	517 629 000	Kristinehamn	BillerudKorsnäs	
SCA Obbola AB	477 817 000	Umeå	SCA	Hamn
Ahlstrom-Munksjö Aspa Bruk AB	446 974 000	Askersund	Ahlstrom-Munksjö	
Åbyverket Örebro	370 545 796	Örebro	E:ON Värme AB	
BRISTAVERKET Sigtuna	366 935 496	Sigtuna	Stockholm Exergy	
Dåva kraftvärmeverk	340 388 400	Umeå	Umeå Energi AB	
SCA Ortviken	302 602 000	Sundsvall	SCA	Hamn

Stora Enso Skutskär

Nya tekniker öppnar dörrar för skogsindustrin

Vad vi förstår så utreder de flesta skogsföretagen möjligheterna med BioCCS-tekniken. Stora Enso har studerat om tekniken skulle fungera på deras anläggning i Skutskär.

Conny Johansson,
Energichef Stora Enso Sverige

Passar BioCCS-tekniken för skogsindustrin?

– Ja, beroende på att vi har de största anläggningarna med biogena CO2 utsläpp och många av dem ligger vid hamn. Men tyvärr också – Nej, eftersom vi sällan är kopplade till ett fjärrvärmenät. Med befintliga teknik kan vi därmed inte utnyttja den värme som alstras i processen. Men utvecklingen går framåt och vi planerar att testa en ny teknik med lägre temperaturer och mindre energiåtgång i Skutskär under 2023. Jag är optimist och anser att vi helt enkelt måste komma vidare.

Värtaverket blir Sveriges pionjär på Bio-CCS

En anläggning där man kan ta tillvara spillvärmerna i fjärrvärmenätet är Stockholm Exergys anläggning Värtaverket. Det är den anläggning i Sverige eller kanske i världen som kommit längst i sina studier att etablera en fullskalig anläggning för BioCCS. Den 14 november blev Värtaverket utvalt som en av sju anläggningar i Europa som tillsammans skulle dela på 1,1 miljard EUR ur EUs Innovationsfond.

Fabian Levihn, Chef FOU
Stockholm Exergi & Docent KTH

–BioCCS bygger på att, genom infångning av atmosfärens CO2, komma åt de utsläpp som inte går att eliminera. Det gäller exempelvis metanläckage från

åkermark och torvmarker. Då gäller det att hitta punkter där koncentrationen av biogen CO2 är hög, exempelvis vid Värtanverket. Vårt mål på Stockholm Exergi är att ha en fullskalig anläggning på plats vid slutet av 2025. Då räknar vi att fånga in 800 000 ton CO2/år. (Som jämförelse inrikesflyget 2019 förbrukade 500 000 ton/år). Byggkostnaden beräknar vi till storleksordningen 3-4 mdr kronor och kostnaden för processen från infångning till lagring hamnar då på 1 000-2 000 kronor per ton. På längre sikt när processen är mogen bedömer jag att kostnaden kan komma ned till ca 500-600 kr/ton.

Allt hänger på finansieringen och betalningsviljan

Regeringen har gett uppdraget till Energimyndigheten att etablera ett stödsystem för BioCCS under år 2022 där anslagen kommer att öka fram till 2040. Tre till fem anläggningar förväntas bli utvalda. Myndigheten räknar med en årlig CO2 inlagring på totalt 2 miljoner ton, vilket branschorganisationen Energiföretagen anser var en alldeles för låg ambitionsnivå. Om vi bara gör en enkel kalkyl och räknar med att de 20 största skogsindustrierna skulle fånga in 50 % av den biogena koldioxiden så skulle det bli uppemot 10 ton. Alltså en knapp femtedel av Sveriges totala, inhemska utsläpp av fossil koldioxid. Här finns uppenbart otroliga möjligheter för skogsindustrin.

Massamarknaden

Oskar Lindström
Skogsanalytiker på
Danske Bank Markets Sverige.
www.danskebank.com

Massamarknaden vänder ned

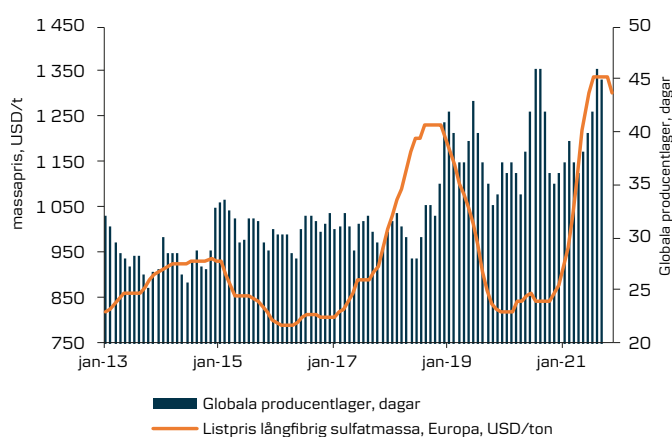
I november har vi sett början till en periods nedgång för massapriset i Europa, enligt vår bedömning. Det Europeiska listpriset på blekt långfibrig sulfatmassa, NBSK, har legat still på \$1340 per ton sedan i början av sommaren, samtidigt som priserna i USA och Kina fallit. Det var därför inte oväntat att priset i Europa nu sjunkit med nästan \$40 till \$1300. Märk väl, det är fortfarande rekordhögt, då förra toppen 2018 låg på \$1230. De kinesiska priserna, justerade för rabatter och skatter ligger fortfarande på \$150-200 under de europeiska priserna. Vi räknar därför att priserna i Europa kommer att fortsätta falla över vintern.

Avgörandet kommer i vår. Då får vi svaret om de nu höga lagernivåerna kommit ned tillräckligt, eller om massapriserna måste hela vägen ned till tidigare botten på drygt \$800 per ton innan vändningen. Vi skulle dock inte bli förvånade om priserna denna gång bottnar på en betydligt högre nivå. Läget är speciellt med stora logistikproblem, höga returfiberpriser och en, än så länge, god underliggande efterfrågan på framför allt förpackningar. Detta skulle i så fall kunna vara ett tecken på att massamarknaden gått igenom en strukturell förändring där global fiberbrist, på medellång sikt, ger en ny prisnivå. Eftersom vi ser begränsat med ny kapacitet de kommande två åren är detta högst möjligt.

Det är alltså inte förrän 2024 som nästa stora kapacitetsökning väntas ske för långfibrig sulfatmassa - Metsäliitto-koncernens nya massalinje i Kemi i norra Finland. Den nya massalinjen kommer att ha en kapacitet på 1,5 miljoner ton per år och ersätter den gamla linjen på 620 000 årston. Det första spadtaget togs i september i år och den nya linjen väntas vara klar att dra igång under tredje kvartalet 2023. Givet en global årlig förbrukning av långfibrig sulfatmassa på 25,8 miljoner ton, innebär det en ökning om cirka 3,4%.

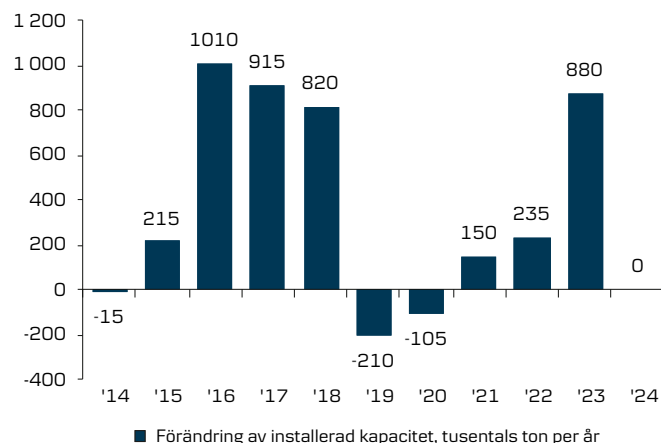
Den totala kostnaden för bruket i Kemi beräknas till drygt 16 miljarder kronor, omkring 10 700 kronor per ton. Detta kan jämföras med SCAs nya massalinje i Östrand för cirka fem år sedan med en årskapacitet om 0,9 miljoner ton till en kostnad om 7,8 miljarder kronor, dvs omkring 8 700 kronor per ton.

Figur 4. Massapris och globala producentlager

Källa: FOEX, FactSet, PPPC

Figur 5. Förändring av installerad kapacitet långfibrig sulfatmassa, tusentals ton (året då kapaciteten startas upp)

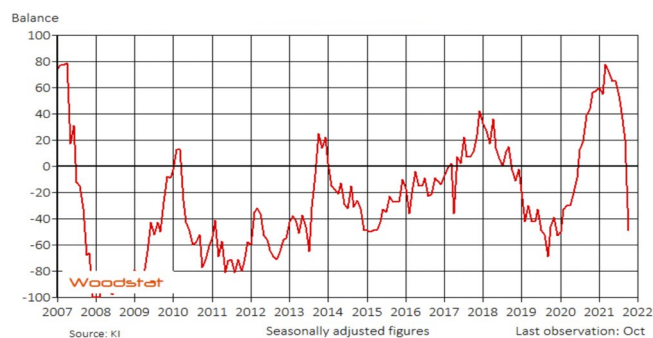
Källa: PPPC (juli 2021), Mercer International (augusti 2021)

Trävarumarknaden

Ökande lager ger prisfall på trävaror

Trävarumarknaden vände ned ordentligt någon gång i början på september. Dels sjönk USA-priserna kraftigt under sommaren samtidigt som ROT-sektorn i Västvärlden gick betydligt sämre än förväntat. Vaccinationseffekten var tydlig. När hela Västvärlden fått ett stick i armen fanns det tydligen roligare saker att göra än att snickra i hemmet. Många aktörer som hade köpt på sig för stora lager blev avvaktande. Köpen gick ned dramatiskt och sågverken började bygga lager. Signalen om ökade lager hos sågverken sprider sig blixtnsabbt och köparna blir än mer avvaktande. Sen är prisfallet igång. Vändningen syns extra tydligt i orderläget, se figur 6. De flesta vi talat med uttrycker samma sak. "Även om jag visste att vändningen skulle komma efter dessa rekordpriser så blev jag tagen av kraften och hastigheten i vändning när den kom."

Figur 6. Bekräftade orders på trävaror i Sverige, totalt.

Prisfallet störst på sämre kvaliteter och fura

Prissänkningen på trävaror syns över alla sortiment och trädslag. Furan var dock först ut och har fallit snabbare. Granen har stått emot lite bättre och prisfallet har kommit något senare. På de sämsta kvaliteterna har prissänkningen varit allra kraftigast. Det är också på fura av sämre kvaliteter på exempelvis Nordafrika som man nu tror att botten kan vara nära. För de bättre kvaliteterna av konstruktionsgran på Nordeuropa ser vi inte alls dessa stora prisfall, ännu i alla fall.

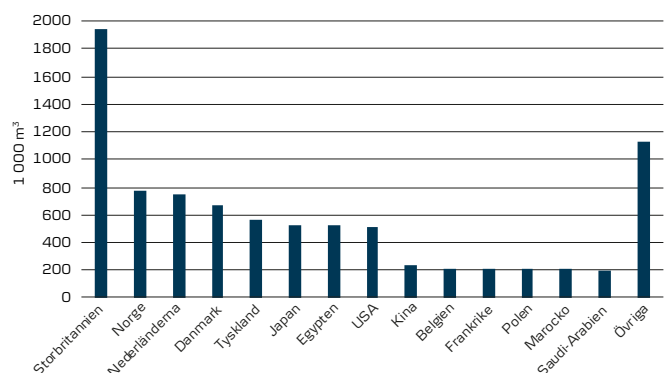
USA kan bli en räddare

Efter sommarens kraftiga prisfall ligger träpriserna i USA fortfarande lägre än Europa efter fraktkostnader, etc. Med detta sagt har USA-priserna bottnat och stabiliserats på historiskt goda nivåer. De som har etablerade kanaler och upphandlade frakter till USA kommer sannolikt att utnyttja detta maximalt. Detta är en viktig faktor för att bli av med varorna och dämpa lageruppbbyggnaden, samtidigt som man avlastar den Europeiska marknaden. Hur den tyska exporten till USA utvecklas kommer sannolikt att avgöra hur djupt detta prisfall blir. Kan de tyska sågverken skeppa virke till USA, som annars riskerar att tryckas in på den nu mycket svåra marknaden i Storbritannien, så kan sannolikt de största prissänkningarna undvikas. Här spelar tyvärr en komplex fraktproblematik in.

Storbritannien det stora frågetecknet

Storbritannien dominerar svensk trävaruexport och andelen, som stärkts under året, låg på hela 22%, knappt 2 miljoner m³, perioden jan-aug 2021, se figur 7. Det är också i Storbritannien där marknaden är som trögast efter att prisfallet startade. Köparna hade välfyllda lager, samtidigt som det ena problemet efter det andra har tornat upp sig för unionen. Pandemikurvorna har vänt upp kraftigt och man fasar nu för ytterligare en nedstängning. Höga energipriser kombinerat med en transportinfarkt har lamslagit öricket. Dessutom har en stor del av den tidigare arbetskraften från Östeuropa flytt landet efter EU-utträdet, många verksamma inom byggnadssektorn. Det ser helt enkelt väldigt osäkert ut för en snabb återhämtning av trävaruimporten.

Figur 7. Exportländer trävaror sågat/hyvlad perioden jan-aug 2021.

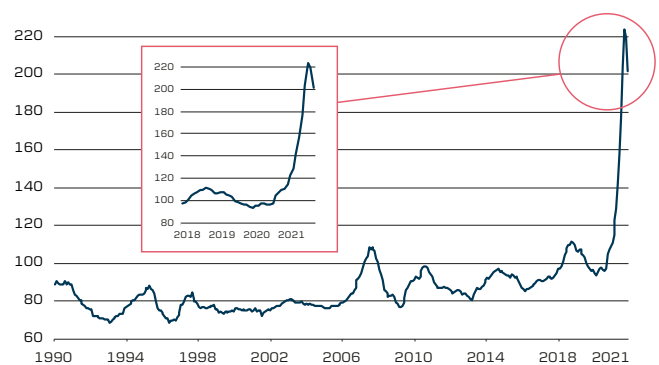

Källa: SCB, Skogsindustrierna

En högre prisnivå kommer att etableras när konjunkturen bottnat

Vi står fast vid vår prognos som legat fast sedan Finanskrisen. Allt talar för en fortsatt, strukturell ökning i konsumtionen av trävaror. Det innebär att trävarupriserna kommer att landa på en högre prisnivå än innan Coronaboomen startade. Vi håller det inte för otroligt att priserna även bottnar högre än förra högkonjunktens pristopp. Marknaden har vant sig vid en betydligt högre prisnivå och trävaror anses inte längre som en enkel och billig produkt. Trä har helt enkelt fått det erkännande det förtjänar som ett vackert, förnyelsebart och kol-lagrande konstruktionsmaterial. Se figur 8.

Figur 8. Exportprisindex sågade trävaror sågat och hyvlad.

Källa: SCB, Danske Bank, (sista mätning oktober 2021)

Timmer & Massaved

Gott om timmer och massaved i marknaden

Det är fortsatt gott om timmer och massaved i marknaden vilket indikerar stabila priser över vintern. Avverkningsanmälningarna har under den senaste perioden legat på rekordhög nivåer i Svealand, höga i Götaland, låga i södra Norrland och normala i norra Norrland. Avverkningarna har uppenbarligen styrts av granbarkborre i Svealand och timmerpriset i övriga Sverige. Massavedslagret är nu nere på relativt normala nivåer över landet och det extrema lager vi tidigare sett i Norrland är nu nästan normaliserat. I Götaland är däremot massavedslagret ganska lågt. Vi tar här upp några händelser som kan påverka virkespriserna framöver.

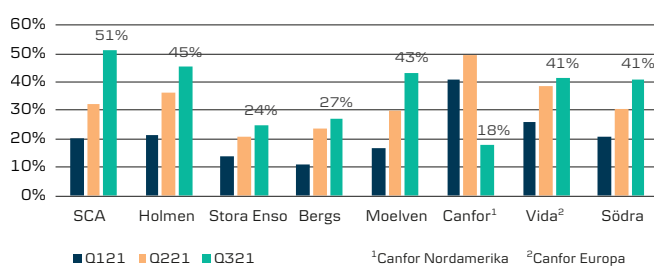
Flera sågar står över jul och drar ned produktionen

För att möta den kraftigt minskade efterfrågan och den snabba lageruppbyggnaden för trävaror har flera sågverk valt att dra ned produktionen under julhelgerna. Officiella neddragningar är Södra med "60 000 m³" och Vida med "drygt 100 000 m³". Vi tror dock att fler kommer att ta ett längre julstopp vilket kommer påverka timmerbehovet lokalt.

Sågverken investerar i ökad produktion med högre timmerbehov på sikt

Året 2021 kommer att gå till sågverkshistorien som det lönsammaste någonsin. Rörelsemarginalerna har legat på nivåer som ingen trodde var möjligt, se figur 9. När 2021 summeras så lär det noteras ett rekord i sågproduktion, men sannolikt bara med några få procent. Sågarna har helt enkelt maxat sin kapacitet och det gick inte att krama ur mer. Det vill man inte uppleva igen vid nästa högkonjunktur.

Figur 9. Justerade rörelsemarginaler för svenska sågverksföretag

Källa: Bolagsrapporter, Danske Bank

Historiskt har sågverken aldrig slösat bort surt förvärvade pengar utanför verksamheten. Någon har kanske köpt skogsmark, men framförallt har man investerat vinsten i den befintliga verksamheten. Vi bedömer att det kommer att se likadant ut denna och att merparten av sågverken kommer att investera stort efter årets rekordvinster. Många kommer att bygga bort flaskhalsar i produktionen, då ofta torkkapacitet. Men vi kommer att få se investeringar över hela linjen och förhoppningsvis även i ökad vidareförädling för att minska prissvängningar och kundanpassa produkterna. Om vi ser på annonserade investeringar från Derome, Moelven och Setra så ligger dessa investeringar på över 1,5 miljard kronor med en kapacitetsökning på ca 770 000 m³, se tabell 2.

Tillverkarna för sågutrustning har köpt så det kommer att ta tid innan vi ser effekterna av alla investeringar. Vår bedömning är ändå att den totala kapaciteten kommer att öka med uppemot 1,5 miljoner kubikmeter sågat, fram till 2023-24. Mer timmer kommer att behövas och klintimmerandelen ökar.

Tabell 2. Ett urval av annonserade investeringar och kapacitetsökning

Företag	Anläggning	Kostnad mio SEK	Ökad kapacitet m ³ sågat
Derome	Derome	300	130 000
Setra	Skinsskatteberg	170	150 000
Setra	Malå	390	190 000
Setra	Heby	100	
Moelven	Edane & Valåsen	600	300 000
Summa		1 560	700 000

Oro för massavedsmarknaden i Mellansverige

Sedan 2007 har Mellansverige haft Sveriges lägsta snittpriser på massaved. Orsakerna är säkert många, bland annat få köpande aktörer och stor import från Norge. Däremot har Mellansverige alltid haft en hög andel fiberförbrukande industri. Nu ser inte industriläget lika positivt ut. Regionen berörs av två storskaliga industrinedläggningar. För SCA Ortviken, precis norr om regionen, har stängningen av tryckpapperstillverkningen inneburit ett minskat behov om en knapp miljon m³fub massaved. Här kommer produktionen dock att öka igen om några år. Den största påverkan för Mellansveriges skogsägare är Stora Enso's nedläggning av Kvarnsveden. Denna beräknas också minska massavedsbehovet med en knapp miljon m³fub. Här trodde nog de flesta att nedläggningen skulle kompenseras av en tidigare annonserad plan för modernisering och utbyggnad av massalinen, i värmiländska Skoghall, för drygt 8 mdr SEK. Vid Q3-rapporten rapporterade dock Stora Enso att enbart styra investeringen till en utbyggnad av kartongproduktionen för ca 1 miljard SEK, vilket i sig naturligtvis är positivt. Men nu faller det bort ett massavedsbehov om en knapp miljon m³fub, vilket är väldigt mycket för den mellansvenska lågprisregionen.

En mycket större fråga, är om detta beslut symboliserar den första signalen om att Svensk skogsindustri tvekar över att investera. Detta som en konsekvens av EU's klåfingrighet på nordiskt skogsbruk, vilket skapat en ökad osäkerhet om råvarutillgången i framtiden. Det skulle vara mycket negativt. Det är nu vi behöver moderna bioraffinaderier som är riggade för nästa generations klimatsmarta skogsprodukter.

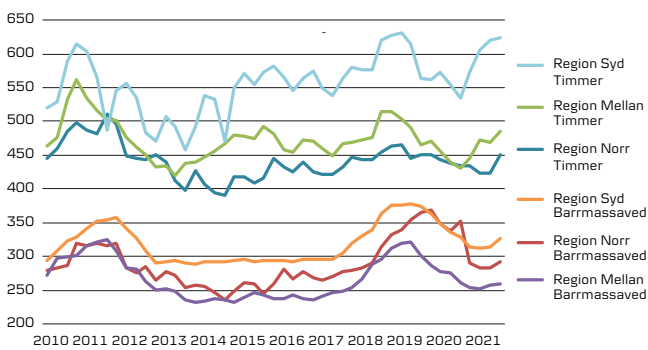
Råd till skogsägarna

Bra läge för slutavverkning om priserna håller

Vi tror att timmerpriserna kommer att ligga fast över lag i Sverige, även om trävarukonjunkturen har vänt. Sannolikt blir rotpostmarknaden lugnare. Premier och tillägg blir heller inte lika självklara. Vi tror ju att sågverken, med all sannolikhet, kommer att såga med goda marginaler även fortsättningsvis och därför är angelägna om att hålla uppe flödet. Lokalt kan dock förlängda julleddigheter minska timmerbehovet.

I Sydsverige är timmerpriserna på toppnivåer medan de är goda, men inte mer i Mellan- och Nordsverige, se figur 10. Vi tror ju att konkurrensen om timmer kommer att öka på sikt. Med det sagt är det svårt att rekommendera att överhålla skogen bara för att vänta på ännu bättre tider. I barkborredrabbade områden avråder vi dock för större granavverkningar i bestånd som är oskadade och inte lider någon förhöjd risk. I dessa områden är det bättre att fokusera på talldominerade bestånd, om så är möjligt.

Figur 10. Svenska virkespriser leveransvirke - snittpris per region, kr/m³fub.

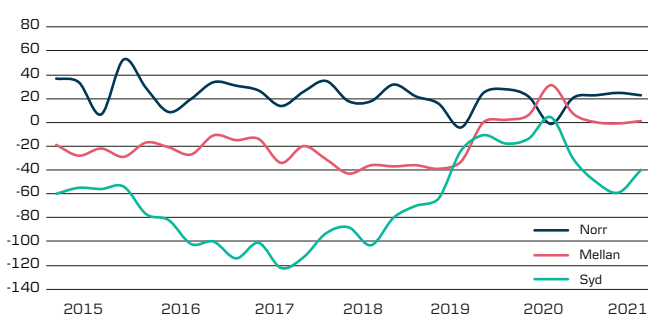

Källa: Skogsstyrelsen

Talltimmerpriserna har repat sig på senare år

För några år sedan skrev vi om talltimmerkrisen. När prisskillnaden var som störst i Sydsverige 2017 låg prisdifferensen mot grantimmer på hela 113 kr/m³fub i snitt, se figur 11. Därefter repade sig talltimmerpriserna i relation till granen. Det sista året har dock granen stått något mer i fokus, framförallt i Sydsverige. Lagren för talltimmer har tidigare varit väldigt låga. Nu ökar alla lager, men det kan vara läge att kontrollera köpviljan hos tallspecialiserade sågverk.

Figur 11. Prisskillnad SEK/m³fub mellan tall- och grantimmer per region

Källa: Skogsstyrelsen

Framtiden för massaveden varierar över landet

Massavespriserna har inte varit på topp även om vi sett prisrekord av aldrig skådat slag på pappersmassa. Industrin har uppenbarligen haft tillräckligt med massaved. Dels har lagren varit höga, dels har timret drivit ut massaveden ur skogen. Nu vänder massapriset ned från höga nivåer och vi ser inga brist-signaler hos industrin någonstans i Sverige. Vi tror därför att de lägre prisnivåerna kommer att hålla i sig några år. Den stora prissäändningen kommer sannolikt i nordligaste Sverige. Metsä Fibre bygger sin ultramoderna, megaaanläggning i Kemi på andra sidan Bottenviken. Där kommer behovet att öka med ca 4 miljoner m³fub massaved. Planerad start kvartal tre 2023. Detta kommer att märkas på virkesköpen även i Sverige och Metsä kommer nog att starta kontrakteringen redan nästa höst. I Mellansverige ser det tyvärr dystrare ut.

Södra Sverige

I Sydsverige är timmerpriserna väldigt höga även om de högsta budropen tystnade i somras. Vi tycker inte det finns någon anledning att hålla igen på såväl gallring som slutavverkning. Håll koll på energimarknaden. Bli det kallt i vinter så kan den blossa upp.

- Røj och gallra dina skogar
- Slutavverka - bra priser på både tall- och granposter för tillfället
- Glöm inte barkbooren

Mellansverige

Detta är det svåraste området att bedöma. Stor variation på efterfrågan beroende på lokala barkborreskador kombinerat med en relativt ojämn prisbild mellan köpare gör det svårt att ge råd. Eftersom massavedspriserna inte är på topp och det kan vara svårt att få netto i förstagallring så är det extra angeläget att röja ordentligt. Det kan vara rätt att röja lite hårdare där villtrycket tillåter.

- Fint att röja innan snön kommer.
- Beakta dina skogar och få ut barkborreskadat virke
- Vettiga timmerpriser ger gott läge att slutavverka

Norra Sverige

Timmerpriserna har inte lyft så mycket under trävaruboomen. Vi har svårt att bedöma kontrakteringsläget för sågarna i norr och vi upplever att vi har en relativt stor prisspridning mellan köparna. Därför kan det vara läge att kolla runt bland köparna om du planerar slutavverkning. Som tidigare skrivits så tror vi att massavedspriserna kan stiga i detta område på några års sikt.

- Förstagallra men undvik grövre gallringar - sannolikt bättre priser på sikt
- Vid slutavverkning kolla prisnivåerna

Kända profiler ger sin syn på virkesmarknaden

Andreas Jonasson
Marknadschef, Södra Wood
www.sodra.com

Trävaror: Vi är i ett helt annat marknads läge nu än vi hade första halvan i år. Med den extrema trävarumarknad vi haft så var det inte oväntat att det skulle komma en relativt snabb förändring till en mer normal marknad. Det sker nu en lagerkorrektur

där kundlagren förflyttas bakåt till sågverken. Detta kommer att ta några månader men sen tror vi på en stabilisering i vår. Egentligen är ju efterfrågan och förbrukning god där ute på de allra flesta marknader. När lagren korrigerats så finns det goda förutsättningar för att priserna hittar en ny stabilare prisnivå. Södra kommer att förlänga julstoppen på sågarna. Detta ger en minskad produktion på ca 60 000 m³ sågad vara för att kortsiktigt ge chans att korrigera lager. Vi hör liknande signaler från andra sågverk både i Norden och på kontinenten. Är det någon gång vi har råd att anpassa produktionen efter kundernas behov så är det nu.

Måns Johansson
Koncernchef, Vida
www.vida.se

Trävaror: Det är en rörig situation där osäkerheten på marknaden är stor tills vi hittar rätt prisnivå för Q1. Prisfallet är störst på sämre kvaliteter men det sker en rörelse nedåt på alla produkter. Efterfrågan i USA är god även om prisnivån fortfarande är något lägre än

i Europa. Vi skickar mycket till USA samtidigt som vi beslutat om en produktionssänkning på drygt 100 000 m³ under julhelgen. Allt för att avlasta Europamarknaden som har för höga lager. Jag tror marknaden kommer att vända på en förhållandevis hög prisnivå i vår. Det finns en god underliggande efterfrågan på trävaror där ute, inte minst i Norden.

Timmer: Vi är mycket välförsörjda med timmer och jag bedömer att priserna ligger fast.

Olle Berg
Marknadschef, Setra Group
www.setragroup.com

Trävaror: Det har varit en utmanande höst med konsumtionsminskning i RoT-sektorn och ett relativt kraftigt prisfall. Köparna har varit avvaktande och inte velat köpa något och lagren har ökat. Det känns faktiskt bättre nu. Prissänkningen har ändå varit hälsosam och

marknaden är inte dålig. Allt talar för att vi under 2022 kommer att ha en större efterfrågan än utbud, men vi kommer att bära med oss ett ordentligt lager in under året. Både Kina och Nordafrika har låga lager och volymen Centraleuropeiskt barkborrtimmer har minskat kraftigt vilket kommer att synas på marknaden. Logistiken och fraktkostnaderna fortsätter tyvärr att vara ett problem och vi kommer att gå in i året med högre råvarupriser. Ändå ser jag på 2022 med tillförsikt.

Ulf Gabrielsson
Vd, Uni4 Marketing
www.uni4marketing.se

Trävaror: Vi arbetar fokuserat på MENA-marknaden Mellanöstern-Nordafrika där Egypten är den i särklass största marknaden och fura är huvudträdslaget. Under det senaste året har våra marknader inte fått så mycket virke. Dessa länder har inte kunnat konkurrera med de priser som har betalats i Europa. När nu priserna vänt nedåt och MENA-marknaden blivit intressant igen, så har det tagit ett tag innan köpare och säljare hittat varandra. Det är också furan som sjunkit mest i pris, hittills i denna nedgångsfas. I MENA-området har man inte haft någon pandempåverkan av marknaden och det finns nu ett uppdämt behov på marknaden. Jag är egentligen positiv till trävaruåret 2022. En orsak till att priserna nu faller och lagren hos sågverken ökat snabbt är att hela köparkollektivet är osäkra på var priset egentligen skall ligga. När man hittar en nivå där bägge parter är nöjda tror jag på en god och mer stabil marknad under nästa år.

Skogsfastighetsmarknaden

Erik Backman
Skogs & Lantbruksspecialist
Danske Bank Östergötland
www.danskebank.se

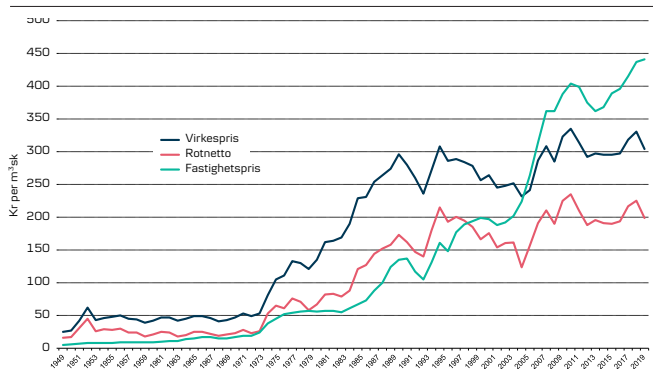
Fortsatt glödhet höst på fastighetsmarknaden

Den sanslösa prisnivån i skogen håller i sig och toppnoteringarna har även under hösten avlöst varandra på marknaden.

En viss ränteoro grundat på diskussioner kring inflationens påverkan på räntan upplevs på många håll. Men av prisnivåerna att döma verkar det inte ha påverkat köpstyrkan. Utbudet av fastigheter är relativt gott och flera mäklare vittnar om att antalet kan öka ytterligare till våren.

Lantmäteriet och Forum Fastighetsekonomi har gjort gemensam sak och återupptagit den klassiska grafen som jämför skogsmarketspriset, virkespriset och rotnettot, se figur 12. Här ser man skogsmarketsprisernas nästan ofattbara resa jämfört med den kassagenererande virkesråvaran. Märk väl att de historiskt kraftiga fastighetsprisökningarna under 2021 inte är med i grafen.

Figur 12. Virkespriser, rotnetton och fastighetspriser 1949-2020, nominella värden. Riksnomedeltal.

Källa: Lantmäteriet, Skogsstyrelsen och Forum Fastighetsekonomi

Mycket kraftigare prisökning på tillväxtfastigheter

Under de senaste tio åren har vi märkt ett kraftigt ökat intresse för ungskogsdominerade fastigheter. Detta i motsats till en tidigare etablerad sanning där hög andel ungskogar hade en negativ värdepåverkan. För att få svar på hur prisutvecklingen varit för fastigheter med olika virkesförråd har vi, tack vare Ludvig & Co, kunnat ta fram denna unika statistik.

Vi har använt prisstatistik från Ludvig & Co försäljningar i Jönköping, Kronoberg och Kalmar län under perioden 2014 - 2021. Statistiken är segmenterad i virkesförråden Lågt < 120 m³sk/ha och Högt > 180 m³sk/ha.¹

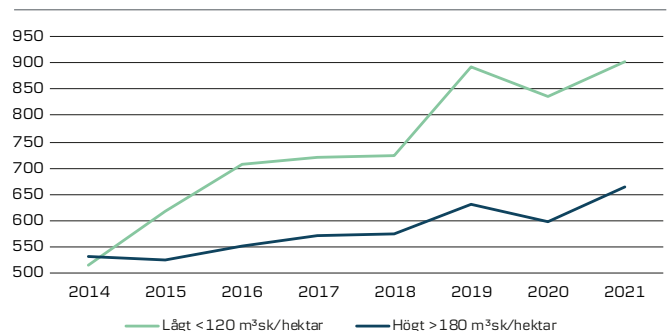

Skillnaden i prisutvecklingen är slående. Under denna sjuårsperiod har fastigheter med högt virkesförråd (mycket äldre skog) ökat med 25% medan fastigheter med ett lågt virkesförråd (mycket ungskog) ökat med hela 75%. Prisökningen för ungskogsfastigheterna är alltså 50 procentenheter högre än de med högre volym innehåll, se figur 13.

Nu har vi fått det bekräftat. Intresset för ungskogsdominerade tillväxtfastigheter är inte bara större, det återspeglas även med stor tydlighet i prisutvecklingen. Marknadens betalningsvilja för fastigheter med ett lägre virkesförråd har ökat mer i förhållande till fastigheter med ett högre virkesförråd. Man kan också översätta det med att själva markvärdet ökat betydligt mycket mer än den stående skogen på marken. Värdestegringen är viktigare än utdelningen om man skulle jämföra det med aktier.

Orsaken är sannolikt den räntemarknad vi lever i där skogs köparna söker tillväxtskogar för att hitta förräntning på insatt kapital. Detta på en marknad där alternativet räntebärande placeringar inte ger någon ränta. Fler spekulanter har förstått tjusningen med fotosyntesen och skogens förmåga att generera en tillväxt på insatt kapital oavsett konjunktur.

Figur 13. Prisutveckling, kr/m³sk, för fastigheter med Lågt < 120 m³sk/ha och Högt > 180 m³sk/ha virkesförråd, i länen Jönköping, Kronoberg och Kalmar, perioden 2014-2021

¹ Observera att studien omfattar ett begränsat område vilket endast ger en indikation på att den observerade prisutvecklingen gäller hela landet.

Håll koll på volymförräntningen

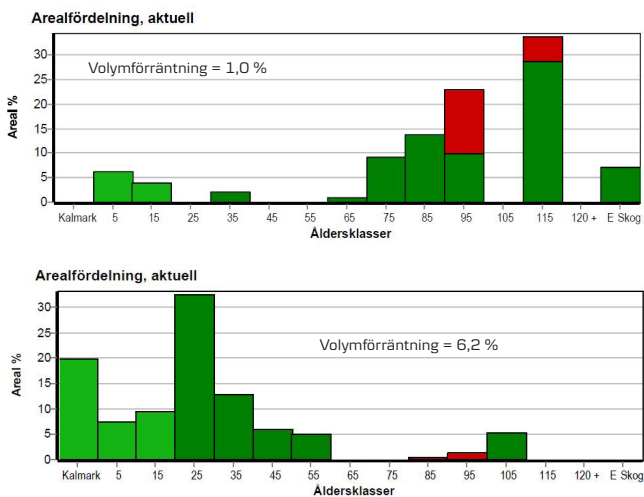
På en het marknad med höga priser på skogsfastigheter är det viktigare än någonsin att analysera objekten och betala rätt pris för rätt fastighet. Med skogens långa omloppstider måste man ställa sig frågan vad det ekonomiska syftet är med investeringen. Söker jag en hög volymtillväxt eller ett kassaflöde i närtid? Ett enkelt men väl så viktigt nyckeltal vid analys av en skogsfastighet är volymförräntningen. Skogens årliga tillväxt i förhållande till det totala virkesförrådet.

Volymförräntning = årlig tillväxt/totalt virkesförråd

Den genomsnittliga skogen i Sverige har en volymförräntning på 3,8 % och detta snitt varierar faktiskt inte mycket över landet.

Åldersklassfördelningen påverkar givetvis volymförräntningen och genom att analysera denna får man en bra bild av virkesförrådets framtida utveckling. Två fastigheter med samma areal och totala virkesförråd kan genom olika åldersklassfördelning erbjuda helt olika volymförräntning, se figur 14 för exempel på ytterligheterna. Detta nyckeltal ger en indikator på vilken förräntning skogsfastigheten ger med nuvarande skogstillstånd. Skogar med mycket skog i yngre och medelålders fas ger hög volymförräntning. Kom dock ihåg att dåligt gallrade ungskogar i många fall ger extremt låga avverkningsnetton.

Figur 14. Åldersklassfördelning på två olika fastigheter med kraftig skillnad i volymförräntningen.

Tomas Lundmark
Reg. Fastighetsmäklare,
Ludvig & CO Skellefteå
www.ludvig.se

Vi upplever att marknaden för skog varit och är het i även i norr. Den lägre prisutveckling för norra Sverige som sågs i halvårsstatistiken 2021 kan troligtvis förklaras av en ordentlig

snövinster som senarelade skogsköpen till sommar och höst. Efterfrågan är god både i kust- och inland där spekulanterna ofta är lokala skogsägare som gör tillköp. Antalet utbor som köper skog är tilltagande, både från norra Sverige och söderöver. Vi ser också en trend med fler spekulanter som fått mark inlöst och vill köpa ersättningsskogar. Detta gäller både lokala köpare och utbor som letar mark i ny geografi. Det finns en tilltro till en fortsatt efterfrågan på träfibern med de investeringar som görs i industrin och uppfattningen är att välskötta fastigheter med god arrondering bör stå sig i pris.

Ulf Brogren
Reg. Fastighetsmäklare, Areal Växjö
www.areal.se

Marknaden är god och vi har fler inspel på nya objekt än vad vi hade så här års i fjol. Vi upplever att den stora prisuppgången togs under första halvåret och att det nu cementerats en ny prisnivå på marknaden i takt med att avslut

blir kända och statistik presenteras. Köparna har blivit mer medvetna om ståndortsanpassning och efterfrågar mer tall på lämpliga marker samtidigt som goda granmarker fortfarande är det mest attraktiva. Vi upplever också ett högt tryck på tätortsnära marker där många spekulanter tror på förädlingsmöjligheter i form av avstyckningar etc. Detta är säkerligen drivet av en allmän uppvärdering av lantligt boende. Kategorin köpare som kommer från andra branscher och köpare som söker fastigheter över större områden tenderar att öka. Inte minst vad gäller köpare från ett kapitaltätt Skåne där köpeskillningarna brukar bli höga.

Ränta & valuta

Bankens Makroanalytiker **Therese Persson** ger sin syn på ränte- och valutasituationen. <https://research.danskebank.com/research/>

Temporär inflation eller ej?

Om inflationen blir ihållande eller är av temporär natur har blivit det senaste årets viktigaste fråga. Centralbanker fortsätter att peka på det senare. Man

menar att det framförallt handlar om stigande energipriser och störningar i leveranskedjor d.v.s. utbudsrelaterade problem och därmed borde klinga av under 2022. Naturligtvis i varierande grad för olika delar av världen.

Vi delar denna hållning men marknaden har svårare att köpa narrativet. Detta syns framförallt i marknadens prissättning på centralbankerna som för nästa år indikerar fyra räntehöjningar från BoE (Bank of England), två höjningar från FED (USA), en räntehöjning från Riksbanken och noll höjningar från ECB (Europeiska Centralbanken).

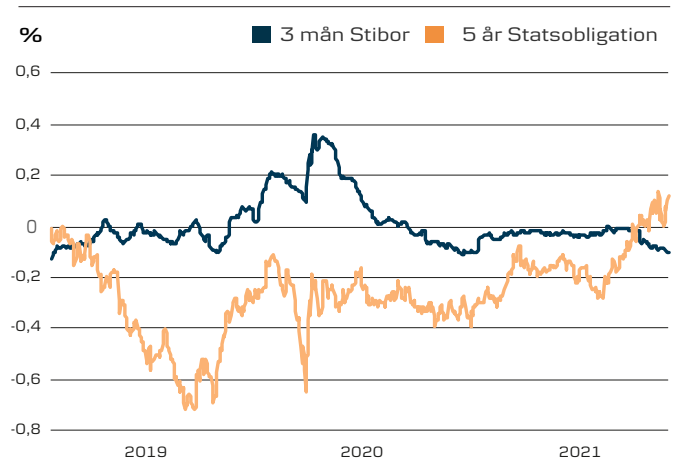
Från både BoE och Fed:s håll håller vi med om att det finns fog för att prisa in räntehöjningar medan vi bedömer att marknaden sprungit alldeles för fort på Riksbanken. Trots att inflationen för tillfället är hög så tycker vi inte att de fundamentala långsiktiga utsikterna har förändrats sett till den underliggande inflationen (KPIF exklusive Energi). Utan här krävs framförallt en högre lönetillväxt för att få en mer bestående inflation, något som än så länge inte syns till.

Vad får då detta för implikationer på valutamarknaden? Efter ett år med paniksänkningar i försök att stimulera ekonomierna under pandemin går vi istället mot en period när en del centralbanker återigen kan börja höja styrräntorna, vilket bäddar för en penningpolitisk skillnad mellan länderna. Detta är något som torde gynna valutorna i de länder där räntehöjningar faktiskt väntas vara aktuellt, d.v.s. framförallt för dollarn och pundet. Kronan däremot väntas på sikt istället möta motvind och vi ser potential för uppsida i så väl USD/SEK, GBP/SEK som EUR/SEK. Detta givet att Riksbanken inte lär mäkta med räntehöjningar i samma takt. Dessutom har den globala tillväxttakten nått sin topp, något som även det är en grundläggande motvind för kronan.

Om Danske Bank

Danske Bank Sverige är en fullservicebank med ett brett utbud av produkter och tjänster inom sparande och placeringar, pension och försäkring, finansiering och betalningar samt riskhantering. Banken ingår i Danske Bank Group, ett börsnoterat aktiebolag på Köpenhamnsbörsen och en av Nordens största finanskoncerner med 225 kontor i 13 länder. Danske Bank i Sverige har ett 25-tal bankkontor och fyra regionala Finanscenter och etablerades i Sverige 1997 i samband med förvärvet av Östgöta Enskilda Bank. För mer information besök www.danskebank.se

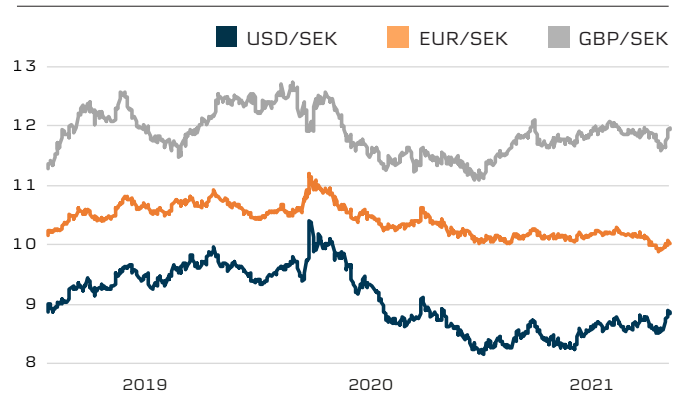
Figur 15. Ränta

Tabell 3. Prognos ränta & valuta Danske Bank

	Spot	3m	6m	12m
3m Stibor	-0,10	-0,03	-0,03	-0,03
5 år statsobligation	0,11	0,10	0,15	0,25
USD/SEK	9,13	8,94	9,20	9,55
EUR/SEK	10,23	10,10	10,30	10,50
GBP/SEK	12,18	11,88	12,26	12,65

Figur 16. Valuta

Källa ränta och valuta graf: Danske Bank och Macrobond

Ansvarig utgivare

Johan Freij
Affärsområdeschef, Skog och Lantbruk
Danske Bank Sverige
Telefon 0752-48 12 61

Jag tar gärna emot synpunkter och idéer från dig som läsare. Skicka dem till: johan.freij@danskebank.se